

1

AM SĂ VĂ POVESTESC o altă aventură, probabil una din-tre cele mai dezastruoase.

Pe atunci, și era în 1943, mă aflam în fosta Polonie și în fosta Varșovie, pe ultima treaptă a faptului împlinit. Liniște. Grupul rărit al colegilor și al prietenilor mei de la cafenelele Zodiak, Ziemiańska, Ips se aduna în fiecare marți într-un apartament din strada Krucza și, cu un pahar în față, încercam să fim în continuare artiști, scriitori și gînditori... reluînd vechile, fostele noastre discuții și dispute despre artă... Ehe, și astăzi îi văd sezând sau stând întinși în fumul gros, unul puțin cam scheletic, altul ciopîrțit, dar toți zgomotoși și înfierbîntați. Așa că unul striga: „Dumnezeu“, al doilea: „Arta“, al treilea: „Poporul“, al patrulea: „Proletariatul“, și aşa discutam cu înverşunare, și aşa dura, dura – Dumnezeu, artă, popor, proletariat – odată însă a apărut un bărbat de vîrstă mijlocie, negricios și uscățiv, cu nas coroiat, și s-a prezentat fiecăruia separat, respectînd toate formalitățile. După care aproape că nu a mai scos un cuvînt.

A mulțumit cu multă politețe pentru păharelul de votcă oferit – și cu aceeași politețe a spus:

– Eu v-ăș mai cere și un chibrit... după care a început să aștepte chibritul și a așteptat... iar cînd i-a fost oferit, s-a

apucat să-și aprindă țigara. În timpul acesta discuția clocotea – Dumnezeu, proletariat, popor, artă –, iar duhoarea ne gădila nările. Cineva a întrebat:

– Ce vînt te-a adus pe aici, domnule Fryderyk? – la care el a oferit numaidecît un răspuns exhaustiv:

– Am aflat de la doamna Ewa că vine pe aici și Piętak, aşa că am trecut și eu, pentru că am patru piei de iepure și niște talpă. Si drept dovadă, arătă pieile învelite în hîrtie.

I-sa oferit un ceai, pe care l-a băut, dar i-a rămas pe farfurioară o bucătică de zahăr – și a întins mâna ca să o ducă la gură – probabil însă că gestul i-sa părut insuficient de înțemeiat, fiindcă și-a retras mâna, dar retragerea mîinii era și mai neîntemeiată, aşa că întinse mâna a doua oară și mîncă zahărul, dar nu l-a mîncat de placere, ci doar pentru a se purta cuviincios... cu zahărul, sau cu noi?... și, vrînd să steargă această impresie, tuși, iar ca să argumenteze tusea scoase batista, dar nu îndrăzni să-și steargă nasul, ci mișcă doar din picior. Mișcarea piciorului îi atrase, se pare, alte complicații, aşa că amuți și încremeni. Acest comportament (fiindcă el nu făcea altceva decît să „se comporte“, și „se comportă“ fără încetare), încă de atunci, de la prima vedere, mi-a trezit curiozitatea, iar în următoarele luni m-am apropiat de acest om, care, de altfel, s-a dovedit nu numai un om înzestrat cu maniere, ci și unul care avea în spatele lui experiență în domeniul artei (se ocupase cândva de teatru). Știu eu... știu eu... poate că-i de ajuns să spun că amîndoi ne-am ocupat cu micul comerț, care ne furniza mijloacele de existență. Ei da, dar asta n-a durat mult, pentru că, într-o bună zi, am primit o scrisoare, o scrisoare de la unul zis Hip, adică Hipolit S., moșier din ținutul Sandomierz, cu propunerea de a-l vizita – și zicea Hipolit că vrea să discute cu noi anumite treburi pe care le avea la Varșovia, și în care noi îi puteam fi de folos. „Pe aici pare a fi liniște, nimic deosebit, dar umblă multe

bande, uneori atacă, este, pricepi, dezordine. Veniți amândoi, va fi mai ușor.“

Să mergem? Amîndoi? Mă bîntuiau îndoiei greu de formulat cu privire la această călătorie în doi... să-l iau cu mine pentru ca acolo, la țară, să-și continue jocul... Si apoi, trupul lui, trupul acela atât de... „specific“? Să merg cu el fără să iau în seamă neostoita lui „îndecență tăcut-strigătoare“?... Să mă împovărez cu cineva atât de „compromis“ și, prin urmare, „compromișător“?... Să mă expun la acest „dialog“ purtat cu încăpăținare... cu... cine, de fapt?... Dar „cunoștințele“ lui, cunoștințele lui despre...? Dar viclenia lui? Dar trucurile lui? Ei da, toate acestea nu-mi plăceau, pe de altă parte însă, el era în veșnicul său joc atât de aparte... de deosebit, în drama noastră colectivă, atât de lipsit de legătură cu discuția despre „popor, Dumnezeu, proletariat, artă“... și asta însemna pentru mine odihnă, reprezenta despovărare... Si apoi, era atât de ireproșabil, și de liniștit, și de prudent! Să mergem deci, dacă-i mai plăcut în doi! Prin urmare, am urcat în wagon și ne-am strecut în înghesuiala din interior... În cele din urmă, trenul a pornit scrișnind.

Ora trei după-amiază. Ceață. Un tors de femeie îl tăia în două pe Fryderyk, un picior de copil îi ajungea la barbă... și mergea aşa... dar mergea, ca întotdeauna, corect și perfect educat. Tacea. Tăeam și eu. Mersul trenului ne smucea, ne azvîrlea, și totul era dens ca... dar printre-un crîmpei de ferestre am zărit ogoarele vineții și adormite, în care pătrundeam cu o hurducăială legănată... era aceeași întindere plată, de atîtea ori văzută, mărginită de orizont, pămînt brăzdat, copaci în goană, o căsuță, așezări lăsate în urmă... lucruri de mult știute... Dar nu aceleașil! Si nu aceleași tocmai pentru că erau aceleași! Necunoscute și neînțelese, nepătrunse și de necuprins! Un copil se porni pe plîns, o femeie strănută...

Mirosul acela acru... Veșnica și atât de cunoscută tristețe a călătoriei cu trenul, urcușul și coborîșul liniei firelor sau defileelor, năvala copacilor, stîlpilor, gheretelor prin ferestre, dispariția grabnică a lucrurilor lăsate în urmă... În timp ce acolo, departe, la orizont, un coș sau o măgură apărea și rămînea îndelung, ca o îngrijorare supremă, o îngrijorare dominantă... pînă cînd, rotindu-se domol, nu se pierdea în nimic... Fryderyk era în fața mea, ne despărteau două capete, capul lui era aproape de tot și îl puteam vedea – tăcea și mergea –, iar prezența trupurilor străine, nesăchioase, acapatoare și agresive nu făcea decît să adîncească acea intimitate cu el... fără cuvinte... încît, pe Dumnezeul meu, aş fi preferat să nu fi călătorit împreună cu el, iar ideea călătoriei în doi să nu se fi realizat. Întrupat și el, era un trup mai mult printre celelalte trupuri, nimic mai mult... dar totuși era... și era într-un fel aparte și implacabil... Asta nu putea fi evitat. Nu putea fi tranzacționat, lichidat, șters, era în această înghesuală și era... Iar călătoria lui, goana lui în spațiul nu puteau fi comparate cu călătoria lor – era o călătorie mult mai importantă, poate chiar primejdioasă...

Din cînd în cînd îmi zîmbea și spunea ceva – dar cred că doar pentru a-și face prezența mai puțin apăsătoare. Am înțeles că smulgerea lui din oraș, aruncarea în spațiul extra-varșovian fusese o inițiativă riscantă... pentru că, pe fundalul acestor întinderi, calitatea lui interioară deosebită trebuia să se manifeste mai puternic... și el știa acest lucru, fiindcă niciodată nu l-am văzut mai rezervat, mai neînsemnat. La un moment dat, amurgul, acea substanță care devorează forme, a început încet-încet să-l estompeze, și a devenit nedelușit în vagonul ce gonea zgîlțuit și intra în noapte îndemnînd la neființă. Dar asta nu-i diminua prezența, care devenise doar mai puțin accesibilă privirilor: se aciuase, singur, în spatele vălului invizibilității. Atunci s-a aprins lumina și iar

l-a scos la vedere, expunîndu-i bărbia, colțurile gurii strînse și urechile... el însă nu tresări, stătea cu privirile lipite de un șnur ce se legăna, și era! Trenul se opri din nou, undeva în spatele meu se auzi hîrșit de picioare, înghesuiala se clătina, ceva se întîmplă – dar el este și este! Pornim, afară-i noapte, locomotiva azvîrle scînteii, goana vagoanelor devine nocturnă – de ce a trebuit să-l iau cu mine? Ce mi-a trebuit mie o societate care, în loc să mă despovăreze, mă împovărează? Multe ore somnolente a durat această călătorie presărată cu popasuri, pînă cînd a devenit o călătorie de dragul călătoriei, apatică, îndărătnică, și am mers așa pînă am ajuns la Ćmielów și pînă ne-am trezit cu valizele pe cărarea ce însوșește linia de cale ferată. Sirul de vagoane se pierdea în duduitul îndepărtat. Liniște, o boare tainică și stele. Greierele.

Eu, scos din mișcarea și din înghesuiala îndelungată, plasat deodată pe această cărare – iar alături Fryderyk, cu pardesiul pe braț, complet tăcut și nemîșcat – unde eram? Ce era asta? Doar cunoșteam aceste locuri, nu-mi era străină această adiere – dar unde eram? Colo, într-o parte, clădirea cunoscută a haltei Ćmielów și cîteva lămpi aprinse, dar... unde, pe ce planetă am aterizat? Fryderyk stătea alături și doar stătea. Am pornit spre stație, el după mine, iată și birja, caii, birjarul – aceeași birjă, aceeași șapcă de birjar, atunci de ce mă uit cu atîta insistență?... Mă urc, Fryderyk după mine, mergem pe drumul nisipos, la lumina cerului întunecat, pe margini se apropiere negura cîte unui copac sau arbust, întrăm în satul Brusztowa, se albesc scîndurile văruite, și lătratul acesta de cîine... misterios... în fața mea, spatele birjarului... misterios... iar alături, acest om care mă însوșește tăcut, tac-ticos. Pămîntul nevăzut ne legăna sau ne zgîlția vehiculul, iar gurile întunerericului, desisurile negurii dintre copaci ne stăvileau privirile. M-am adresat birjarului pentru a-mi auzi propria voce:

- Ei, cum e? E liniște pe la voi?

Și l-am auzit vorbind:

- Pînă una alta, e liniște. Sînt bande prin păduri... Dar în ultima vreme nu...

Chipul nu i se vede, dar vocea-i aceeași – deci nu-i același. În fața mea, doar spatele – și eram gata să mă aplec și să mă uit în ochii acelui spate, dar m-am oprit... pentru că Fryderyk... era lîngă mine, preferam să nu mă uit în ochii nimănui... fiindcă am înțeles numai decît că acest ceva ce stă lîngă mine e în liniștea sa radical, radical pînă la demență! Da. Era un extremist! Iresponsabil de extremist! Nu, nu era o existență obișnuită, ci ceva mult mai rapace, mai violent prin extremismul de care, pînă acum, habar nu aveam! Așa că preferam să nu mă uit în ochii nimănui, nici măcar în ai birjarului, al cărui spate devenise apăsător, ca un munte, cînd pămîntul nevăzut legăna, zguduia trăsura, iar întunericul dimprejur, sticlind de stele, absorbea orice posibilitate de a vedea. Restul drumului l-am parcurs în tăcere. La sfîrșit, am pătruns pe alei, caii s-au înviorat – poarta, paznicul și cîinii – casa închisă și scrisoare greu al deschiderii ei – Hip cu felinarul...

- Ei, slavă Domnului că ați ajuns!

El să fie? M-a izbit și m-a cutremurat roșeața tumefiată din obrajii lui... În general, părea gata să plesnească din cauza edemului care mărise totul în el, în toate părțile, dezlănțuise acel trup cumplit ce semăna cu un vulcan care azvîrle carne... și, încălțat în cizme, întinse niște labe apocaliptice, iar ochii lui priveau din timp în timp ca într-un oberliht. Dar el se lipea de mine și mă îmbrățișa. Șopti rușinat:

- M-am umflat... dracu' știe... M-am îngrășat. Din ce? Cred că din toate.

Și privindu-și degetele, repetă cu nemărginită suferință, mai încet și pentru sine:

- M-am îngrășat. Din ce? Cred că din toate.

Apoi tună:

- Astă-i nevasta mea!

După care mormăi în beneficiu propriu:

- Astă-i nevasta mea.

Și tună:

- Iar astă-i Heniusia mea, Heniutka, Henieczka!

Și repetă în sine, abia auzit:

- Iar astă-i Heniusia, Heniutka, Henieczka!

Apoi ni se adresă ospitalier și elegant:

- Ce bine-i că ați venit, dar te rog, Witold, fă-mi cunoștință cu prietenul tău... sfîrșî, închise ochii și repetă... buzele i se mișcau.

Fryderyk sărută cu politețe mîna stăpînei casei, a cărei melancolie se împodobi cu un zîmbet îndepărtat, a cărei măldiere flutură delicat... și ne introduse în vîrtejul prezentărilor, intrării, așezării, convorbirii – după călătoria aceea nesfîrșită –, iar lumina lămpii ne făcea să visăm. Cina servită de lacheu. Somnul ne dobora. Votca. Luptîndu-ne cu somnul, încercam să ascultăm, să înțelegem, era vorba despre diferite frâmîntări, ba cu Armata Tării, ba cu nemîii, cu bandele, cu administrația, cu poliția poloneză, cu rechiziționările – despre sperietorile și despre violențele care bîntuiau... mărturie stînd, de altfel, fereste de prevăzute cu drugi de fier și blocarea ușilor laterale... încuietorile, cepurile metalice. Sieniechówul l-au ars, în Rudniki unui administrator i-au rupt picioarele, au fost și refugiați din voievodatul Poznań, rău e că nu se știe nimic, în Ostrowiec, în Bodzechów, acolo unde-s așezări industriale, toți așteaptă, ascultă, deocamdată e liniște, dar plesnește cînd se apropiie frontul... Plesnește! O să fie, dom'le, măcel, o să izbucnească, tevatură!

- O să fie tevatură! tună, și mormăi în sine, îngîndurat: O să fie tevatură!

Și tună:

- Rău e că n-ai unde să fugi!

Și șopti:

- Rău e că n-ai unde să fugi!

Lampa. Cina. Somnolența. Gigantismul lui Hip pătat cu sos dens de somn, și stăpîna casei risipită în depărtări, Fryderyk și fluturii de noapte ce se lovesc de lampă, fluturii de lampă, fluturii în lampă, și scările răsucite în sus, lumânarea, cad în pat, adorm. A doua zi, pe perete, un triunghi luminat de soare. O voce afară. M-am ridicat din pat și am deschis fereastra. Dimineața.

2

BUCHETE de copaci în desenele delicate ale aleilor, grădina cobora blînd pînă acolo unde, în spatele teilor, se bănuia oglinda ascunsă a iazului – ah, verdeată în roua umbroasă și însorită! Iar cînd am ieșit afară, după micul dejun – casa albă cu etaj, cu mansarde înconjurate de molizi și de tuia, cărări și straturi – care amețea – ca o apariție imaculată ce aparținea de-acum îndepărtatelor vremi de dinainte de război... și, în vechimea ei nealterată, părea mai adevărată decît prezentul... dar, în același timp, conștiința că nu poate fi adevărată, că distonează cu realitatea, făcea din ea un fel de decor teatral... aşa că, în cele din urmă, această casă, parcul, cerul și cîmpul devineau deopotrivă teatru și adevăr. Dar iată că se apropiie boierul, uriaș, umflat, într-o scurtă verde pe trupul gata să plesnească, și, într-adevăr, se apropii ca pe vremuri, salutîndu-ne cu mîna, și ne întrebă cum am dormit. Vorbind lenevos, fără grabă, am ieșit pe poartă, în cîmp, și ne-am rotit privirile peste pămîntul ce se umflă și vălurea cât prindeai cu ochii, iar Hip, strivind cu bocancul bulgării de pămînt, vorbea ceva cu Fryderyk, ceva despre recoltă. Ne îndreptărăm spre casă. Doamna Maria își făcu apariția în pridvor și spuse bună dimineața, un

prichindel alerga pe gazon, poate fiul bucătăresei? Așa am început acea dimineată, care era copia dimineților de mult dispărute – dar nu era atât de simplu... fiindcă în peisaj se strecurase o mare şubrezenie, și din nou mi s-a părut că, toate fiind aceleasi, sănt cu totul altele. Ce idee derulantă, ce idee nefericită și mascată! Alături de mine păsea Fryderyk, atât de real în lumina puternică a zilei, încât i se puteau număra și firele de păr din urechi și toate exfolierile pielii lui palide, cavernoase. Fryderyk, gîrbovit, slăbă nog, scofilcit, cu pince-nez intelectual tipic de la oraș, ajuns într-un sat viguros... dar din acest contrast satul nu mai ieșea victorios, copacii își pierduseră siguranța de sine, cerul era vag, nu mai opunea rezistența cuvenită, veșnicia satului era acum descumpănată, incertă și parcă retezată... iar Fryderyk părea mai real decât iarbă. Mai real? Chinitor gînd, tulburător, murdar, puțin isteric, ba chiar provocator, agresiv, devastator... și nu știam dacă acest gînd vine de la el, de la Fryderyk, ori poate de la război, revoluție, ocupație... sau poate și de la una și de la alta, una cu alta? Dar se comporta ireproșabil, întrebîndu-l pe Hipolit despre gospodărie, purtînd discuția aşa cum era de așteptat, și deodată am zărit-o pe Henia traversînd gazonul spre noi. Soarele ne ardea pielea. Ochii ne erau uscați și buzele arse. A spus:

– Mama e gata. Am poruncit să înhame.

– La biserică, la slujbă, e duminică, explică Hipolit. Apoi spuse încet, pentru el: La slujbă, la biserică.

Cuvîntă:

– Dacă vreți cu noi, poftiți, dar nu-i musai, toleranță, nu? Eu mă duc, fiindcă, atîta vreme cît voi fi aici, mă voi duce! Cît va fi biserică, eu, la biserică! Si cu soția, cu fiica, cu trăsura – pentru că nu trebuie să mă feresc de nimeni, n-au decît să mă vadă. Să se holbeze – ca la fotograf... să fotografieze!

Și șopti:

– Să fotografieze!

Fryderyk declară politicos că săntem gata să luăm parte la slujbă. Mergeam într-o trăsură ale cărei roți, afundîndu-se în șleaurile nisipoase, scoteau un geamăt surd – iar cînd am pornit să urcăm pe colină, în față noastră se deschise treptat întinderea pămîntului ce cobora pînă sub uriașele înălțimi ale cerului, retezată de unduri nemîșcate. Acolo, departe, calea ferată. Mie îmi venea să rîd. Trăsura, caii, vizitiul, miroșul încins de piele și de lac, praful, soarele, musca agasantă din jurul fetei și geamătul cauciucurilor ce se frecau de nisip – toate sănt cunoscute din veacul veacurilor, și nimic, dar nimic nu s-a schimbat! Cînd am ajuns însă pe culme și am simțit răsuflarea spațiului, la marginea căruia se profilau Munții Sfintei Cruci, ipocrizia acestei călătorii aproape că mă izbi în piept – pentru că făceam parte din peisaj, ca o fotografie moartă dintr-un vechi album de familie –, iar pe această colină, vehiculul, de mult mort și el, se vedea din cele mai îndepărtate zări, și drept urmare ținutul deveni răutăcos de ironic, cumplit de batjocoritor. Iar ipocrizia călătoriei noastre molipsea fotografia lividă, care aproape că se mișca pe neobservate tocmai sub influență și sub presiunea acestei călătorii. Așezat pe bancheta din spate, lîngă doamna Maria, Fryderyk privea și admira coloritul, mergînd la biserică de parcă într-adevăr mergea la biserică – și cred că niciodată n-a fost mai volubil și mai amabil decît atunci! Am coborât în valea Grocholice, acolo unde începe satul și unde noroiul...

Țin minte (și faptul nu-i lipsit de însemnatate pentru evenimentele despre care va fi vorba mai încolo) că simțămîntul dominant era foamea – și din nou, ca în noaptea trecută, m-aș fi aplecat din trăsură pentru a-l privi pe vizititor în față, dar nu se cădea... aşa că am rămas îndărătul spatelui său necunoscut, iar călătoria noastră continua în urma lui.